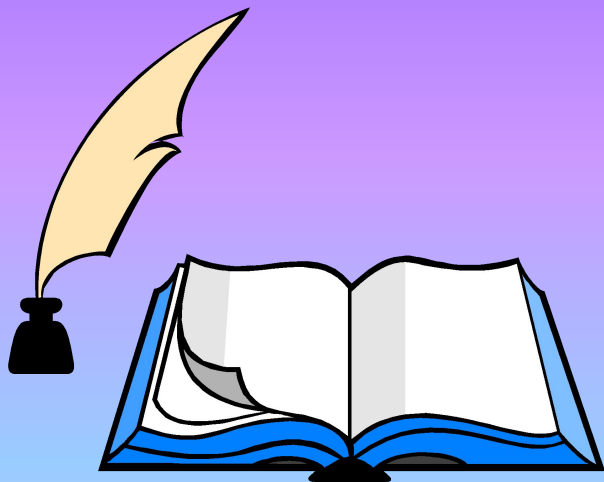

Татарстан Республикасы
Лаеш муниципаль районы
МБГБУ «Атабай урта гомуми белем бирү мәктәбе»

Шарт һәм кире хәлләр

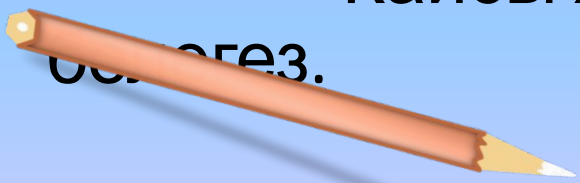
7нче сыйныфта татар теле дәресе.
Үткәрде: югары квалификацияле татар
теле
һәм әдәбияты укытучысы
Илсәяр Дәүләт кызы Шәрәпова.

Дәреснең максатлары:

- укучыларга шарт һәм кире хәлләр, аларның жөмләдәге урыны турында төшенчә бирү, аларны танырга һәм дәрес кулланырга, синтаксик яктан тикшерергә өйрәтү;
- укучыларның логик фикерләү сәләтен, ижади активлыкларын, мөстәкыйльлекләрен үстерү, төркемнәрдә эшләп, үзара дустанә мөнәсәбәт булдыру, эшлекле рәвештә аралашырга өйрәтү;
- хезмәткә хөрмәт, эш сөючәнлек, кыюлык тәрбияләү.

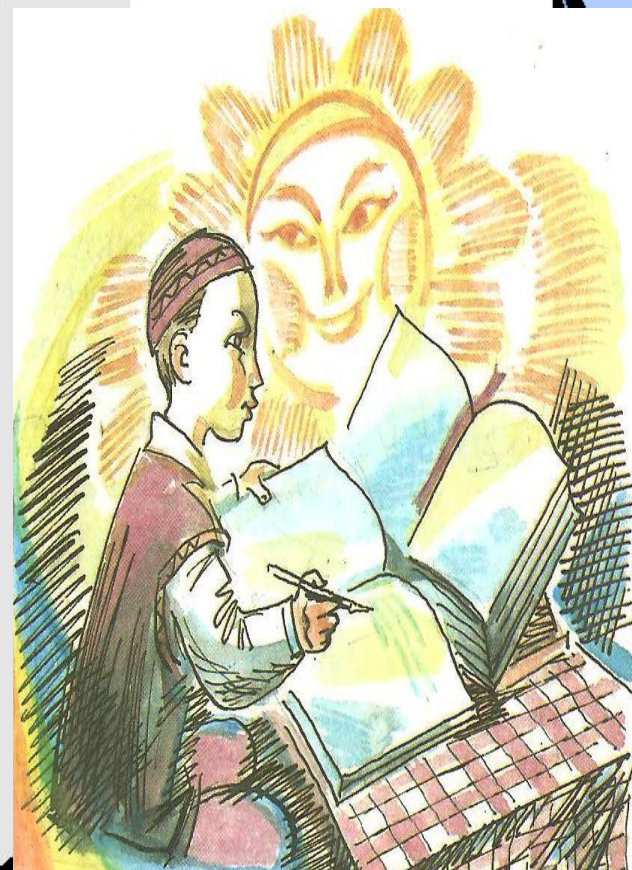

Эшнең билгесен аңлатам,
Кыскалыкны яратам,
Вакытны кадерләргә,
Күләм-чаманы исәпләргә,
Урыныңны онытмаска,
Максатны югалтмаска
Барчагызны өйрәтәм.
Хезмәтне сез сөегез,
Кайсы жөмлә кисәге булуымны

сөегез.

*Хезмэт
төбе-
хөрмэт.*

И сабийлар! Эшләгез сез, иң мөкатдәс нәрсә - эш,
Эш агачы һәрвакытта бик юмарт китерер җимеш.
Яшьлегеңдә күп тырышсаң, эшкә бирсәң чын күңел,
Каршыларсың картлыгыңны бик тыныч һәм бик
жиңел.

Габдулла Туһай

Эй ар гайд структурасы

Дәрес башында	Раслаулар	Дәрес ахырында
	Татар телендә хәлнең 8 төркемчәсе бар	
	Шарт хәле эшең үтәлү шартын белдерә	
	Кире хәл көтелгән эшнең киресе булуын белдерә	
	Шарт хәле шарт фигыль формасы, икән бәйләк сүзе, сорауны белдергән –мы, -ме кисәкчәсе аша белдерелә.	
	Кире хәл шарт фигыль, хәл фигыль һәм да, дә, та, тө кисәкчәләре, карамастан, карамыйча бәйләк сүзләре, боерык фигыль формасы белән белдерелә.	

Түбэндәге жөмлөләрдән хәлләрне табарга, аларның төрен билгеләргә:

Элек хезмәт, аннан хөрмәт.

Дөньяда мөмкин булмаган эш юк.

Кайда яхшы эш, шунда яхшы исем.

Башланган эш юлда калмый.

Иртәгәге эшеңне бүген эшлә.

Янәшә утыручылар хәл турында белгәннәрне
бер-беребезгә сөйлибез.

Тактадагы жөмлөлөрдөн хэллөрнө табарга һәм аларның төрөн, кайсы сүзнө ачыклавын, кайсы сүз төркемө белән белдерелүөн, нинди чаралар ярдәмендә бәйләнешен билгеләргә.

Күп эшләсәң эш көнө, тук булырсың кыш көнө.
Хезмәт итәсәң икән, хөрмәт күрерсәң.

Сүз бирдеңме – үтә, уйладыңмы - эшлә.

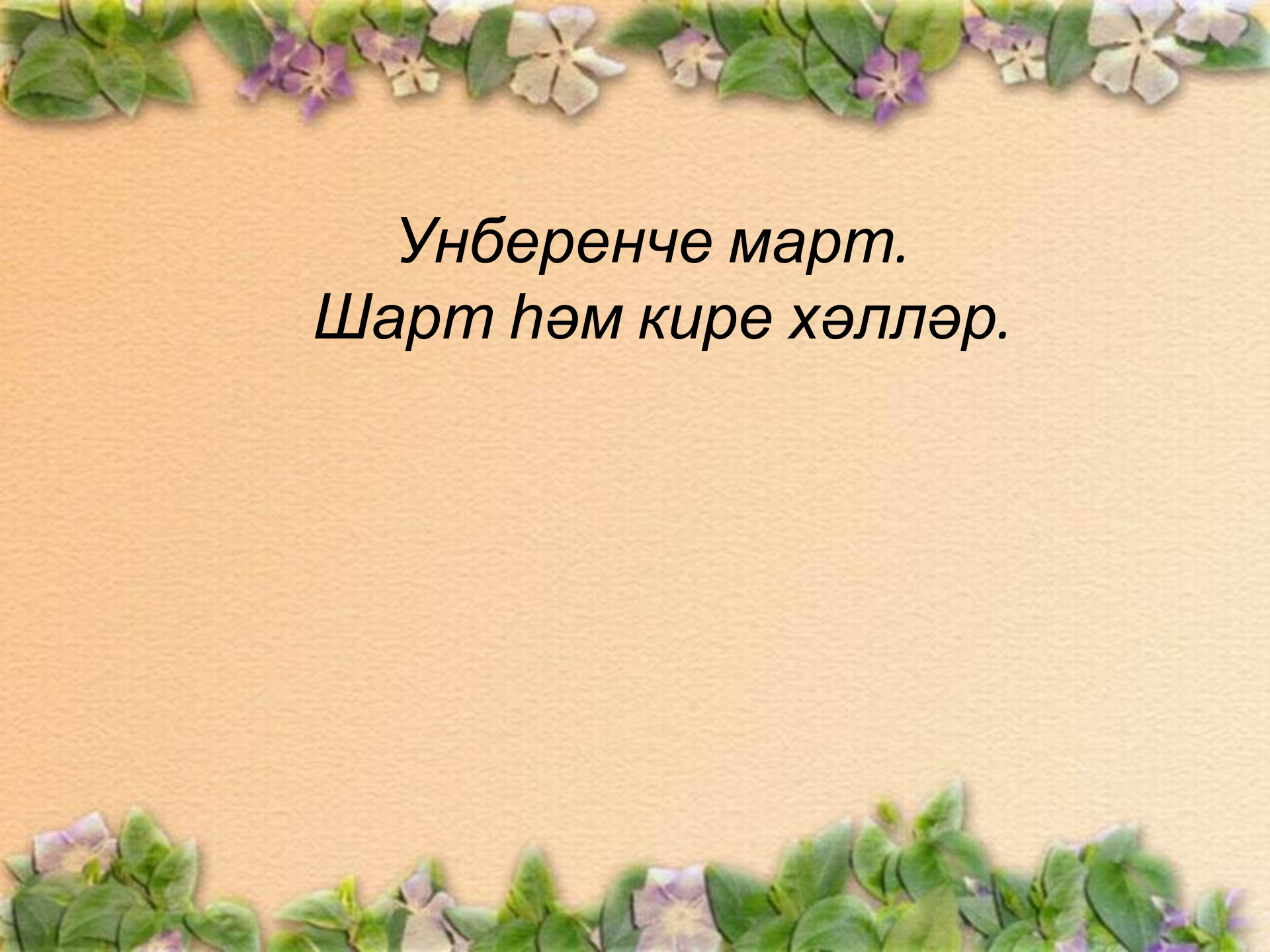
Ялкау акрын барса да, ярлылыкның артыннан тиз җитәр.

Уңган кеше, эше күп булуга карамастан, һәр нәрсәгә җитешә.

Ничек кенә тырышма, ялгыз ерак китеп булмый.

Репродуктив сорау. Димәк, укучылар, безнең бүгенге дәреснең төп максаты нинди була? Без хәлнең кайсы төрләрен өйрәнәчәкбез?

A decorative border of green leaves and small purple and white flowers runs along the top and bottom edges of the page. The background is a solid light beige color.

*Унберенче март.
Шарт һәм кире хәлләр.*

Нәтижәләр ясыйк.

Нәрсә ул шарт хәле?

Нәрсәне белдерә?

Кайсы сүз төркемен ачыклай?

Ничек белдерелә?

Эш-хэлнең шартын белдереп, фигыльгә буйсынып килгән иярчен кисәк

шарт хәле дип атала.

Түбәндәге чаралар ярдәмендә иярчеп
килә:

-шарт фигыль формасы -са, -сә аша;

-икән бәйләк сүзе аша;

-сорауны белдергән –мы, -ме кисәкчәсе
аша.

Нәрсә ул кире хәл? Нәрсәне белдерә?
Кайсы сүз төркемен ачыклай?
Ничек белдерелә?

Көтелгән эш-хәлнең киресе буласын
белдереп, фигыльгә буйсынып килгән
иярчен кисәк **кире хәл** дип атала.

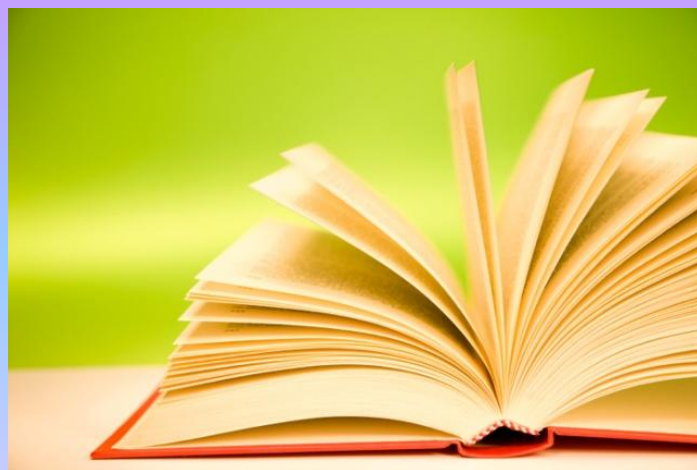
Түбәндәге чаралар ярдәмендә ияреп
килә:

- шарт фигыль, хәл фигыль һәм да, дә, та,
тә кисәкчәләре белән;
- карамастан, карамыйча бәйләк сүзләре
белән;
- боерык фигыль формасы белән.

Дәреслек белән эш.

Беренче төркем 111 нче күнегүдәге Г. Тукай шигыренең беренче куплетынан, ә икенче төркем икенче куплетынан бүген өйрәнгән хәлләрне таба. Төркем җитәкчесе җавап бирә.

“Хезмэт” темасы буенча горизонталь, диагональ һәм вертикаль линия буенча, өчәр сүзне файдаланып, шарт яки кире хәлләрне кертеп, өчәр жөмлә төзергә. Янәшә утыручылар төзелгән жөмләләр белән уртаклаша.

Хезмэт	ярату	һөнәр
сөенү	эш	булу
сөю	баю	уңу

**Төркемнәрдә мөстәкыйль эш.
Кайсы төркем тизрәк?
Жөмлөләргә синтаксик анализ ясарга.**

I төркем:

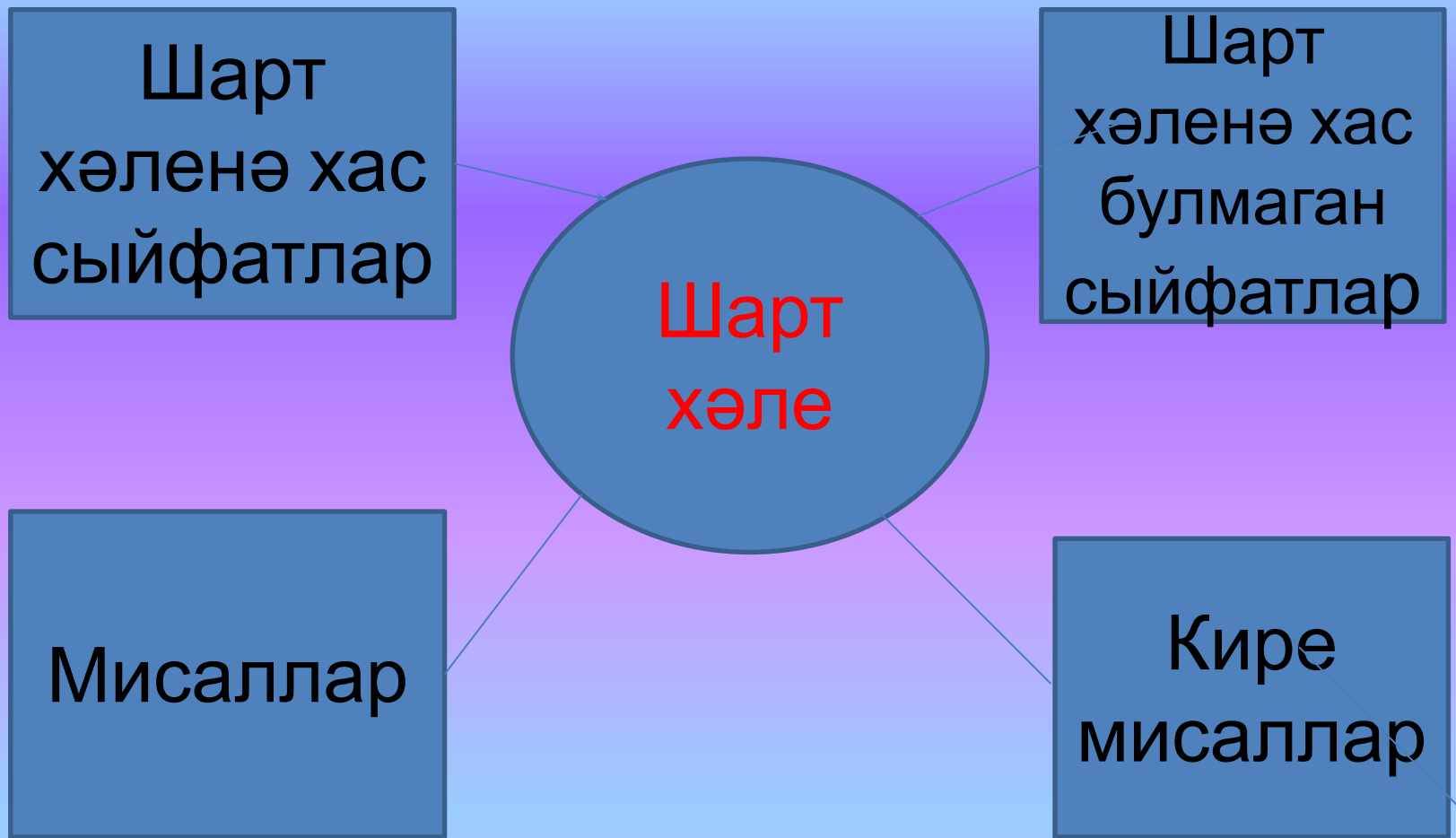
Эшләмәсәң эш көне, ни
ашарсың кыш көне

II төркем:

Бушлай эшләсәң дә, тик торма.

ФРЕЙЕР моделие буенча эшләү.

Конструктив сорау. Шарт хэленең без
өйрэнгән башка хэл төркемчэләреннән
аермасы нидә?

Генератив сорау: әгәр безнең телебездә
хэл жөмлә кисәге булмаса, аралашу
мөмкин булыр идеме?

Башка төркемчәләр күбрәк рәвеш белән
белдерелә, ә шарт хәле гел шарт фигыль
яисә башка фигыль формалары
ярдәмендә ясала.

“Хэл төркемчэлэре” каруселе

Урын хэллэре	
Вакыт хэллэре	
Сэбэп хэллэре	
Максат хэллэре	
Рэвеш хэле	
Кире хэл	
Шарт хэле	
Кире хэл	

Бирелгэн хэллэрне тиешле “өй”лэренэ урнаштырырга: тиз, экрен, уттай, уртача, дусларча, башта, акчалата, ерак, якын, түбөн, байтак, тикмэгэ, югарыда, бервакыт, минемчэ, иртэн, кичен, бушка, юри, берэмлэп, төнлэ, беркадэр, аста, тышта, эчтэ, аз, күп, жэен, кышын, сирэк, юктан гына, аз-маз, сэбэпсезгэ, сизенгэндэй, өлкәннэрчэ, кат-кат, биниһая, бихисап.

Сүзлек эше

Биниһая -чиксез, очсыз, кырыйсыз, бик күп.

Бихисап- бик күп, чиксез, санап бетергесез.

Физкультминут

Сочинение-фигерләмә язудың этаплары

Хезмәт кешене кеше иткән. Хезмәт булмаса, кеше, белмим, нинди дәрәжәдә, кем булыр иде икән. Хезмәтнең олысы-кечесе юк. Кеше хезмәтен жиңеләйтү өчен, төрле эш кораллары уйлап тапсалар да, жирдәге күп эшләр кул хезмәтенә кайтып кала.

Игенче һөнәре нәкъ менә шундыйлардан. Игенче, үз коймагын пешереп табынга куйганчы, күпме хезмәт куя: сөрә, тырмалый, чәчә. Яңгырлар яумый торса да, көннәрне суытып жибәрсә дә кайгыра. Икмәге өлгерсә, жыллар екмасын дип тә, бөртекләр коелмасын дип тә пошына. Иген жыелып, табынга коймак булып килгәч кенә, игенче борчылудан туктый.

Һәрбер бөртеге гаять зур авырлыклар белән табылганга, бөөк ул икмәк!

Сочинение-фигкерләмә язу этаплары

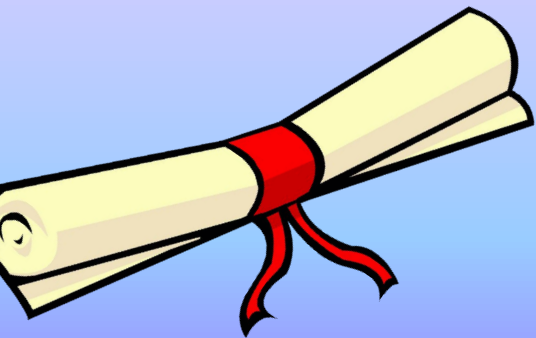
Хезмәт кешене кеше иткән. Хезмәт булмаса, кеше, белмим, нинди дәрәжәдә, кем булыр иде икән. Хезмәтнең олысы-кечесе юк. Кеше хезмәтен жиңеләйтү өчен, төрле эш кораллары уйлап тапсалар да, жирдәге күп эшләр кул хезмәтенә кайтып кала.

Игенче һөнәре нәкъ менә шундыйлардан. Игенче, үз коймагын пешереп табынга куйганчы, күпме хезмәт куя: сөрә, тырмалый, чәчә. Яңгырлар яумый торса да, көннәрне суытып жибәрсә дә кайгыра. Икмәге өлгерсә, жыллар екмасын дип тә, бөртекләр коелмасын дип тә пошына. Иген жыелып, табынга коймак булып килгәч кенә, игенче борчылудан туктый.

Һәрбер бөртеге гаять зур авырлыклар белән табылганга, бөөк ул икмәк!

Эй ар гайд структурасы

Дәрес башында	Раслаулар	Дәрес ахырында
	Татар телендә хәлнең 8 төркемчәсе бар	
	Шарт хәле эшең үтәлү шартын белдерә	
	Кире хәл көтелгән эшнең киресе булуын белдерә	
	Шарт хәле шарт фигыль формасы, икән бәйләк сүзе, сорауны белдергән –мы, -ме кисәкчәсе аша белдерелә.	
	Кире хәл шарт фигыль, хәл фигыль һәм да, дә, та, тө кисәкчәләре, карамастан, карамыйча бәйләк сүзләре, боерык фигыль формасы белән белдерелә.	

Үзбәя:

Дәрес буе бернинди ялгышсыз жавап биргән яисә, 1 зур булмаган ялгыш жибәреп, шарт һәм кире хәлләрне бик яхшы беләм һәм үз сөйләсемдә куллана алам дигән укучыга - “5”

2-3 ялгыш жибәреп, шарт һәм кире хәлләрне яхшы беләм һәм үз сөйләсемдә куллана алам дигән укучыга - “4”

4-5 ялгыш ясап, шарт һәм кире хәлләрне берәз беләм һәм үз сөйләсемдә берәз куллана алам дигән укучыга - “3”

Б И Ж

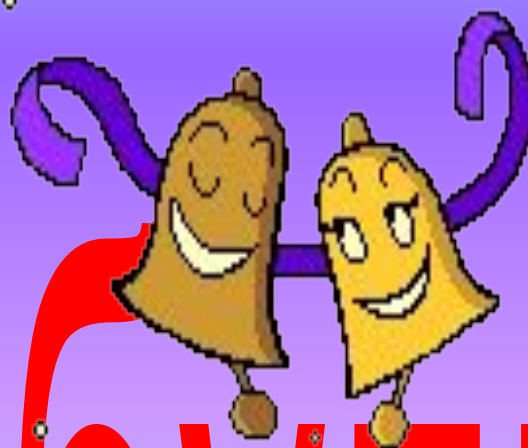
Я Х Ш Ц

!!!

Өй эше:

Төрлө хэллэр кулланып, сочинение-фигерлэмэ язарга: “Хезмэт төбө-хөрмэт”.

Саубуулгыз